

УДК [33.053.2:33.054.22(100)]:33'06(045)

Зиза О. О.,
канд. екон. наук

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: ziza@donnuet.edu.ua

Чеботаренко А. М.,
студентка

e-mail: chebotarenko@donnuet.edu.ua

НЕРІВНІСТЬ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

UDC [33.053.2:33.054.22(100)]:33'06(045)

Zyza O. O.,
PhD in Economic sciences

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: ziza@donnuet.edu.ua

Chebotarenko A. M.,
Student

e-mail: chebotarenko@donnuet.edu.ua

INCOME INEQUALITY OF THE WORLD POPULATION IN THE CONDITIONS OF MODERN ECONOMY

***Мета.** Мета статті — визначення й аналіз особливостей розвитку проблеми нерівності доходів, її світових тенденцій, причин загострення та посилення процесів майнового розшарування населення в умовах стрімких глобальних змін ринкового середовища.*

***Методи.** У процесі дослідження світових тенденцій розвитку нерівності розподілу в доходах використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: аналізу — для розуміння основних тенденцій у змінах матеріального становища населення у світі; групування — для порівняння величин сукупних багатств всередині країн; узагальнення — для формулювання основних завдань держави у створенні умов для приведення надмірної диференціації в доходах до оптимального рівня й отриманих висновків.*

***Результати.** На основі вивчення вітчизняних та зарубіжних наукових робіт досліджено питання існування в суспільстві соціально-економічної нерівності, базованої на рівні отримуваних доходів населення, в умовах глобалізації. Аналіз проблем нерівномірності розподілу доходів у світі доводить, що вона є однією із найважливіших і найсуперечливіших на сучасному етапі світового розвитку. Тому розробка і запровадження ефективних регульовальних заходів національними державами є вкрай необхідними для забезпечення узгодження інтересів різних соціальних верств населення.*

***Ключові слова:** нерівність, диференціація, багатство, доходи, глобальні проблеми, бідність, офшори.*

Постановка проблеми. Нерівність у доходах є глобальною проблемою світової економіки, яка виникла разом із суспільством і з роками постійно посилювалась, а різниця між найбагатшими і найбіднішими збільшилась у рази. Суперечливість глобалізаційного процесу, який, з одного боку, призводить до поглиблення міжнародного поділу праці, розширює нові торгові можливості країн, інтенсифікує рух капіталу, стимулює розвиток нових технологій, а з іншого — посилює фінансові, економічні, екологічні, безпекові проблеми окремих країн, призводить й до наростання соціально-економічного розшарування населення, нерівності і злиднів. Як результат, в умовах сучасного ринкового розвитку вони досягли колосальних масштабів, коли статки 1 % найбагатших жителів світу перевищили капітал усього іншого населення [1], у той час як в третій країнах світу панує голод. Нерівність у доходах є не тільки головним негативним наслідком глобалізації та актуальною проблемою світового співтовариства, що має тенденцію до загострення, але й великою загрозою соціальному благополуччю всіх країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці, присвячені питанням нерівномірності у доходах населення, майновому розшаруванню та бідності, здебільшого

розкривають національні аспекти вказаної проблеми і не зачіпають сучасних світових тенденцій, що дають змогу дослідити вплив глобальних процесів на соціально-економічний стан України. Так, вивченню макроекономічних і соціальних чинників формування доходів населення України й аналізу причин нерівномірного їх розподілу присвячені праці О. Вільчинської та Н. Ковалю; проблемам диференціації доходів населення України приділили у своїх роботах багато уваги Е. Лібанова та А. Колот; досліджували процес глобалізації світового господарства та його вплив на нерівномірний економічний розвиток Н. Безрукова, Н. Тарханова, В. Геєць, А. Ставицький та ін. Разом з тим все більшої актуальності набуває взаємозв'язок проблем надмірної майнової диференціації та нерівномірності розподілу доходів, що провокують поглиблення бідності і злиднів у світовому масштабі не тільки в країнах, що розвиваються, а й у розвинутих країнах.

Мета статті полягає у визначенні й аналізі особливостей розвитку проблеми нерівності доходів, її світових тенденцій, причин загострення та посилення процесів майнового розшарування населення в умовах стрімких глобальних змін ринкового середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний і економічний розвиток — взаємозалежні компоненти, що взаємодоповнюють один одного. Їх поєднання в теоретичному і практичному аспектах є запорукою досягнення високої якості життя людей та суспільного прогресу в цілому. Нерівність доходів, яка сьогодні має місце, швидко переростає у нерівність добробуту, що негативно впливає на соціальну мобільність — основу структури суспільства. Численні дослідження свідчать про зв'язок між нерівністю, соціальною напруженістю і політичною нестабільністю. Знайти консенсус співвідношення між цими явищами — завдання соціальної політики [2, с. 13].

Проблема нерівності у доходах не є новою ні для світової економіки, ні для економіки України. Як було сказано вище, вона негативно впливає на рівень життя людей та на економіку країни. Проблема нерівності доходів є багатогранною і критично важливою для стабільності будь-якої економіки, її ігнорування може стати причиною тривалої фінансової кризи. Нерівність доходів у суспільстві могла б не виступати проблемою, якщо б власники капіталу витрачали більшу частину свого доходу на споживання, проте у сучасному світі значно збільшуються інвестиції найбагатших людей за достатньо помірною зростання їхнього споживання. Таким чином, з економіки зникає забезпечений грошовими ресурсами попит, що у короткостроковому періоді призводить до падіння пропозиції, падіння зайнятості [3].

Диференціація доходів населення є одним з найважливіших соціально-економічних показників, вона характеризує міру нерівномірності розподілу матеріальних і духовних благ між членами суспільства. Велика різниця у доходах впливає в першу чергу на соціальне життя, розшаровує людей за статусами і класами. Саме для того, щоб пригальмувати ці негативні тенденції, в першу чергу необхідно здійснити комплексний аналіз диференціації доходів населення. Згідно з опрацьованими джерелами, можна виокремити декілька причин, які пояснюють нерівність доходів: різні інтелектуальні і фізичні здібності, різні рівні освіти та кваліфікації, професіональні навички та здатність до ризиків, монополізм на ринку товарів та послуг, різні вдачі та зв'язки [4, с. 16].

Саме тому нерівність залежить не тільки від якостей особистості, а й від соціального прошарку, у якому вона перебуває. У Європі на практиці доведено, що основою суспільства добробуту є великий прошарок середнього класу (рис. 1). А ідеальне співвідношення між цими класами складає: 5 % є багатими, 80 % — середній клас, 15 % — належать до категорії бідних. В Україні цей показник інший: за об'єктивними оцінками, до середнього класу (за стандартами розвинених країн) в Україні можна віднести 10–12 % населення, ще 1–2 % є багатими та надбагатими. Усіх інших, а це понад 85 %, можна вважати тією чи іншою мірою бідними. За даними Інституту демографії НАН України, кожна третя сім'я в нашій країні може вважатися бідною, оскільки не може забезпечити собі середніх стандартів рівня життя сучасного українського суспільства. До того ж проблема бідності в Україні має свій феномен — коли серед населення, що є висококваліфікованими працівниками, досить високі масштаби бідності. Відносна бідність в Україні

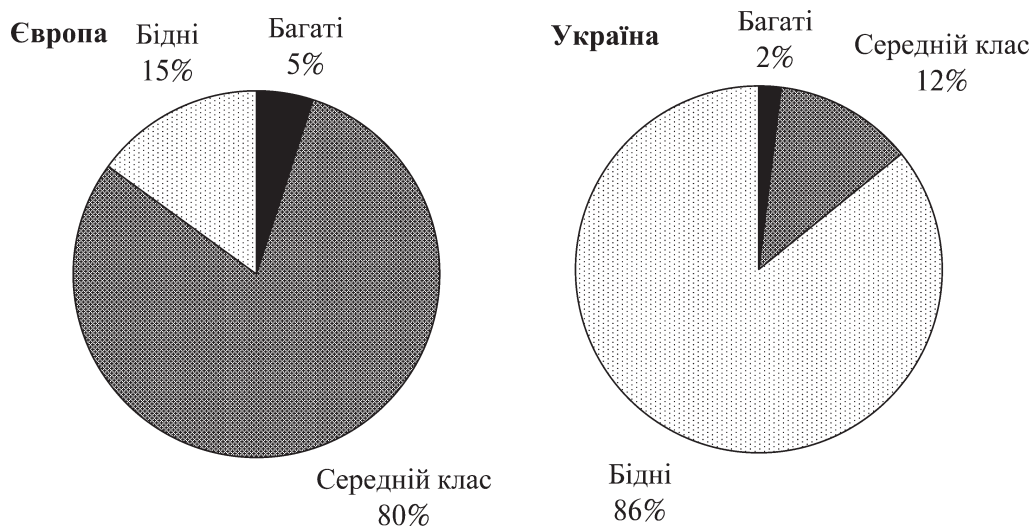

Рисунок 1 — Соціальна стратифікація суспільства у Європі та в Україні (складено авторами за [6])

складає 78 %, тобто у цієї частини українців споживчий кошик менше визнаної у світі межі бідності — 17 доларів на день [5].

Середній клас — це той прошарок суспільства, який забезпечує стабільність економічної системи. Він виконує важливу для функціонування економіки функцію, оскільки представники середнього класу — це, насамперед, представники малого бізнесу, які надають робочі місця найманим працівникам, фермери, які постачають сировину на ринок, домогосподарства, впевнені в завтрашньому дні, які готові інвестувати.

Для економічного розвитку надмірна частина багатих громадян не є бажаною через нову стійку тенденцію — накопичувати, а не витратити. А як відомо, гроші не задіяні у економіці країни, не приносять їй прибутку. Гроші, сховані в офшорах, негативно впливають на економіку держав. Особливе місце в боротьбі з нерівністю займає привілейоване становище великого бізнесу. «Нами підраховано, що 90 відсотків з 200 найбільших міжнародних компаній зареєстровано в офшорах», — говорить представник міжнародної організації Oxfam. Якби такої можливості у корпорацій не було, то гроші залишалися б у бюджетах країн, в яких ці компанії працюють, і могли бути спрямовані на соціальні потреби або інфраструктуру. Основна проблема стосується країн, що розвиваються, і бідних країн, тому що більшість великих компаній працюють саме в цих країнах, але прибуток вважають за краще виводити в офшори або отримують податкові відрахування від місцевих урядів. «У результаті найбідніші країни, у яких в бюджетах і так немає грошей, недолічуються колосальних сум», — відзначає експерт [7].

На сучасному етапі процесу глобалізації використання розподілу праці з точки зору міжнародної ефективності призводить до підвищення ролі крупних експортерів, великих транснаціональних компаній (ТНК). Інтереси до збереження цілісності національного господарства фактично ігноруються, що в сучасних умовах призводить до зниження конкурентності самої економіки. Економічна інтеграція призводить до величезної конкуренції за різноманітні ресурси: природні, кваліфіковану робочу силу, ринки збуту тощо. Основні вигоди від впровадження нових технологій, об'єднання ресурсів ТНК використовують у своїх інтересах, поглиблюючи нерівність доходів населення всього світу за допомогою нееквівалентного обміну, що призводить до постійного зростання нерівності доходів.

Зокрема, у США за останні 30 років нерівність доходів між 1 % найбагатших американців та середньою і найбіднішою частиною населення США зростає майже втричі [3]. Крім того, з даних табл.1 можна побачити, що перші троє людей зі списку мільярдів у США виявилися власниками більшого багатства (сумарні статки оцінюються в 250 млрд. доларів), ніж є у найбіднішій половині населення США, тобто у 160 млн.

осіб. Якщо взяти найбіднішу половину США, то їх загальний капітал не зможе перевищити цю суму. Перші 25 осіб зі списку найбагатших людей США мають капітал в один трильйон доларів, що більше, ніж загальний стан 56 % населення США (178 млн. осіб). Топ-400 Forbes володіє статком, що дорівнює статку 64 % населення. У дослідженні також відзначають, що всі ці мільярдери, білі громадяни. Отже, у США існує величезна диференціація доходів населення. Темношкірі громадяни і латиноамериканці мають сукупно усього близько 5 % від загального багатства країни, у той час як білі громадяни володіють 87 %.

Таблиця 1 — Порівняння багатств у США (складено авторами за [8])

Група	Сукупне багатство	Еквівалент
Топ-3 (Forbes)	250 млрд. доларів	Приблизно половина сукупного багатства найбіднішої частини країни
Топ-25 (Forbes)	1 трлн. доларів	56 % усього населення, у цілому 178 млн. осіб
Топ-400 (Forbes)	2,68 трлн. доларів	Більш, ніж 64 % домогосподарств; більше, ніж ВВП Британії

Тенденції до зростання сукупного багатства меншої частини населення зберігаються й у світовому масштабі, адже, як свідчать дані рис. 2, багатство найзаможніших 62 осіб світу продовжує зростати, у той час як найбідніша половина світу стає біднішою.

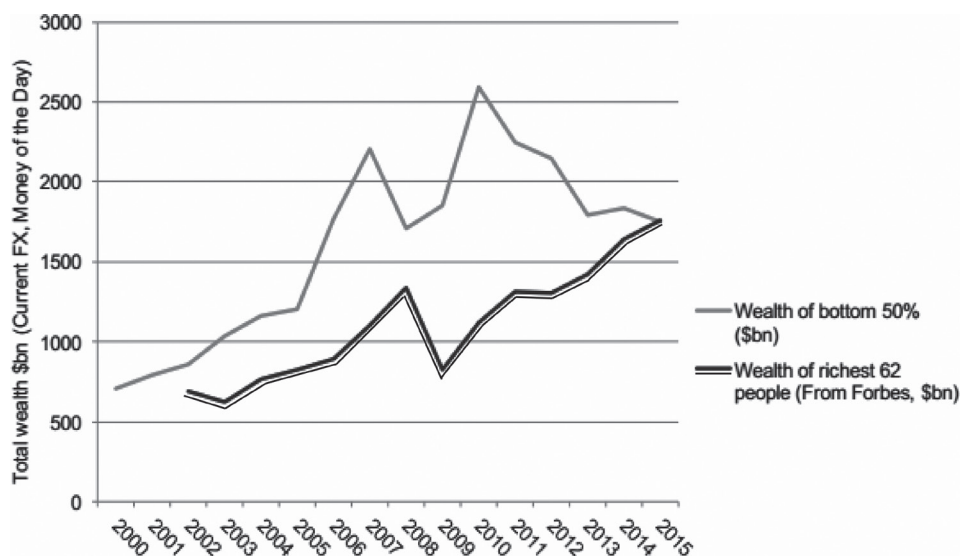

Рисунок 2 — Тенденції у формуванні сукупного багатства населення світу [7]

Бідність і неблагополуччя є прямим наслідком нерівності розподілу доходів. У країнах з високим рівнем нерівності проживає найбільша кількість бідного населення. Цікавими результатами завершилось дослідження, проведене Оксфордським університетом (Великобританія), у результаті чого був розроблений так званий багатоаспектний індекс бідності MPI [9], який враховує доступ людини до освіти, медичної допомоги та інших звичайних речей і послуг, а також ступінь недоїдання, дитячої смертності та гігієни. Якщо люди позбавлені третини та більше відповідних показників, вони ідентифікуються як бідні, якщо ж понад половини — то як дуже бідні.

У 2011 році аналіз проводився на основі даних зі 109 країн світу, у яких проживає близько 79 % населення планети. Згідно з результатами дослідження виявлено (рис. 3), що близько половини бідного населення проживає у Південній Азії (827 млн. осіб), 29 % — у країнах Центральної та Південної Африки (473 млн.). У той же час в країнах із середнім рівнем доходів живе в два рази більше жебраків, ніж з низьким — 1 млрд. 189 млн. (72 %) проти 459 млн.

Однією з ключових тенденцій, що лежать в основі цієї величезної концентрації багатства і доходів, є збільшення прибутків капіталу порівняно з працею. Майже у всіх

багатих країнах і в більшості країн, що розвиваються, частка національного доходу працівників падає. Це означає, що робочі отримують все менше і менше вигод від економічного зростання. На відміну від цього, власники капіталу спостерігають, як їх капітал постійно росте (через процентні платежі, дивіденди або нерозподілений прибуток), швидше, ніж зростає економіка. Ухилення від сплати податків власниками капіталу, зниження податків на приріст капіталу ще більше поглиблюють цю проблему [10, с. 4].

Ухилення від сплати податків справедливо було назване *International Bar Association* як зловживання правами людини [11]. Причинами такого стану є не лише несплата податків окремими особистостями, а й виведення доходів у офшори та функціонування транснаціональних компаній. Обсяг доходів, які заможне населення зберігає в офшорах, складає мінімум 18,5 трлн доларів. Про це говориться в повідомленні гуманітарної міжнародної організації *Oxfam*, яка посилається на власні розрахунки [12].

Незважаючи на важкі наслідки, проблема нерівності має свої шляхи вирішення. Для пом'якшення надмірної диференціації доходів необхідне втручання держави, яка, насамперед, повинна створювати відповідне середовище для інвестування в економіку країни, сприяти стійкості грошової системи, відмовитись від корупції та лобіювання законів, стимулювати розвиток малого і середнього бізнесу, створювати законодавчі основи для зменшення масштабів тіньової економіки. Важливо, щоб країна проводила власну ефективну соціально-економічну політику та орієнтувалася на підвищення рівня життя населення, а отже, й на підвищення рівня загального добробуту. Також запобігання надмірній різниці в доходах найбагатших і найбідніших громадян здійснюється за допомогою прогресивного оподаткування доходів і систем соціальної підтримки. Механізм регулювання диференціації доходів створено в розвинених країнах світу для вирішення суперечності між нерівною обдарованістю людей і розмірами власності, з одного боку, і необхідністю забезпечити всім людям хоча б мінімально гідний спосіб життя — з іншого. «Державі необхідно активно впроваджувати стратегію зростання зайнятості для економічно активного населення у поєднанні із забезпеченням соціального захисту неконкурентних категорій населення» [13, с. 63]. Зростання зайнятості серед населення призведе до збільшення їхньої купівельної спроможності, можливості інвестицій з їх боку, поповнення державного бюджету за рахунок сплати податків, підвищення добробуту домогосподарств і в кінцевому результаті до економічного зростання.

Висновки. Нерівність у розподілі доходів є одним з основних чинників, що здатні спровокувати соціально-економічну нестабільність. Творчий потенціал людини, її унікальні знання та здібності, кваліфікація та професійний досвід є в сучасному світі об'єктивними умовами формування нерівності у доходах. Помірний її рівень є стимулом до людського розвитку, але надмірна диференціація викликає соціальну напруженість, породжує конфлікти, призводить до бідності та маргіналізації певної частини населення, сприяє тінізації економічної діяльності і корупційним зловживанням. Стимулювання рівня диференціації доходів населення підтримується, як правило, за допомогою державного втручання, яке здебільшого спрямоване на підвищення зайнятості і трудового внеску кожної людини.

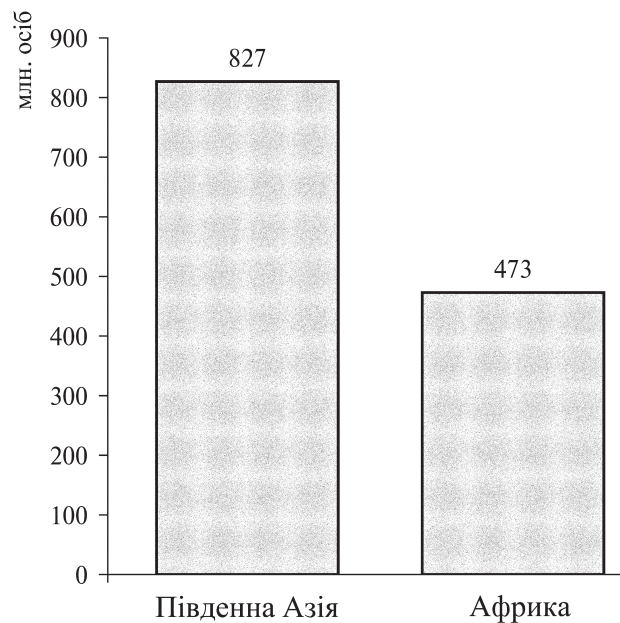

Рисунок 3 — Показник бідності у країнах Африки та Азії (млн. осіб) [3]

Список літератури/References

1. 1 % населения Земли стал богаче остальных 99 % [Електронний ресурс] / LB.ua. — Режим доступу : http://lb.ua/economics/2016/01/18/325762_1_naseleniya_zemli_stal_bogache.html.

1 % naseleniya Zemly stal bohache ostal'nykh 99 % [1 % of the world's population became richer than the rest 99 %]. Available at : http://lb.ua/economics/2016/01/18/325762_1_naseleniya_zemli_stal_bogache.html.

2. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. — 404 с.

Libanova, E. M. (ed.) (2012). *Nerivnist v Ukraini: masshtaby ta mozhlyvosti vplyvu* [Inequality in Ukraine: Scale and Possibilities of Influence]. Kyiv, 404 p. (in Ukr.)

3. Ставицький, А. В. Проблема нерівності доходів в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / А. В. Ставицький // Теоретичні та прикладні питання економіки. — 2012. — Вип. 27(2). — С. 44–51. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpe_2012_27%282%29_9.

Stavutskyi, A. V. (2012). *Problema nerivnosti dokhodiv v umovakh hlobalizatsii* [The problem of income inequality in the context of globalization]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky* [Theoretical and applied issues of economics], no. 27(2), pp. 44–51. — Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpe_2012_27%282%29_9.

4. Бесчастна, Д. О. Статистична оцінка диференціації населення України за рівнем його доходів у сучасних умовах / Д. О. Бесчастна, К. С. Овчаренко, І. О. Ткаченко // Економіка і фінанси. — 2014. — № 5. — С. 15–21

Beschastna, D. O., Ovcharenko, K. S., Tkachenko, I. O. (2014). *Statystychna otsinka dyferentsiatsii naseleння Ukrainy za rivnem joho dokhodiv u suchasnykh umovakh* [Statistical estimation of the differentiation of the population of Ukraine according to the level of its incomes in modern conditions]. *Ekonomika i finansy* [Economics and finance], no. 5, pp. 15–21.

5. Мазурок, П. П. Економічна влада в трансформаційному суспільстві : [монограф.] / П. П. Мазурок, В. В. Трохимчук, Н. В. Кравченко. — Кривий Ріг : Діонат, 2017. — 210 с.

Mazurok, P. P., Trokhymchuk, V. V., Kravchenko, N. V. (2017). *Ekonomichna vlada v transformatsijnomu suspilstvi* [Economic power in a transformational society]. Kryvyj Rih, Dionat publ., 210 p. (in Ukr.)

6. Юрчишин, В. «Зарплатні сльози». Хто винен і що робити [Електронний ресурс] / В. Юрчишин. — Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=814

Yurchyshyn, V. «Zarplatni sl'ozu». *Khto vynen i scho robyty* [«Salary tears.» Who is to blame and what to do]. Available at : http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=814.

7. Жандарова, И. На Земле живут 62 человека? [Электронный ресурс] / И. Жандарова // Российская Газета. — 2016. — № 6876 (8). — Режим доступа : <https://rg.ru/2016/01/19/bogachi.html>.

Zhandarova, I. (2016). *Na Zemle zhyvut 62 cheloveka?* [On Earth live 62 people?]. Rossiyskaya Gazeta [Russian newspaper], no. 6876 (8). Available at : <http://rg.ru/2016/01/19/bogachi.html>.

8. Перша трійка американського Forbes виявилася багатшою за половину населення США [Електронний ресурс] // ІнА «Українські новини». — 2017. — № 15. — Режим доступу : <http://ukranews.com/ua/news/529209-persha-triyka-amerykansko-forbes-vyuvylasya-bagatshoyu-za-polovynu-naselennya-ssha>.

InA «Ukrainski novyny» (2017). *Persha triika amerykanskofo Forbes vyivylasya bahatshoiu za polovynu naseleння SShA* [The first three American Forbes turned out to be richer than half of the US population]. Available at : <http://ukranews.com/ua/news/529209-persha-triyka-amerykansko-forbes-vyuvylasya-bagatshoyu-za-polovynu-naselennya-ssha>.

9. Multidimensional Poverty Index. Available at : <http://www.ophi.org.uk/policy/multidimensional-poverty-index>.

10. An economy for the 1 %. Available at : http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116en_0.pdf.

11. Cohn, M. (2013). Tax Avoidance Seen as a Human Rights Violation, Accounting Today. Available at : <http://www.accountingtoday.com/news/Tax-Avoidance-Human-Rights-Violation-68312-1.html>.

12. Богачи спрятали в оффшорах более \$18 трлн. [Електронний ресурс] / LB.ua. — 2013. — 22 мая. — Режим доступа : http://lb.ua/economics/2013/05/22/200631_bogachi_spryatali_offshorah_boleee_18.html.

LB.ua (2013). *Bogachy spryataly v offshorakh bolee \$18 trln* [Rich people hid in the offshore more than \$ 18 trillion]. Available at : http://lb.ua/economics/2013/05/22/200631_bogachi_spryatali_offshorah_boleee_18.html.

13. Дунчинська, Н. І. Нерівномірність у розподілі доходів в умовах ринкової економіки / Н. І. Дунчинська // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2015. — № 4. — С. 60–64

Dunchynska, N. I. (2015). *Nerivnomirnist u rozpodili dokhodiv v umovakh rynkovoї ekonomiky* [Uneven distribution of income in a market economy]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy* [Socio-economic problems of the Ukrainian modern period], no. 4, pp. 60–64.

Цель. *Цель статьи — определение и анализ особенностей развития проблемы неравенства доходов, ее мировых тенденций, причин обострения и усиления процессов имущественного расслоения населения в условиях стремительных глобальных изменений рыночной среды.*

Методы. *В процессе исследования мировых тенденций развития неравенства распределения доходов использованы общенаучные и специальные методы исследования, а именно: анализа — для понимания основных тенденций в изменениях материального положения населения в мире; группирования — для сравнения величин совокупных богатств внутри стран; обобщения — для формулировки основных задач государства в создании условий для приведения чрезмерной дифференциации в доходах к оптимальному уровню и полученных выводов.*

Результаты. *На основе изучения отечественных и зарубежных научных работ исследованы вопросы существования в обществе социально-экономического неравенства, основанного на уровне получаемых доходов, в условиях глобализации. Анализ проблем неравномерности распределения доходов в мире показывает, что она является одной из важнейших и самых противоречивых на современном этапе мирового развития. Поэтому разработка и внедрение эффективных регулирующих мер национальными государствами являются крайне необходимыми для обеспечения согласования интересов различных социальных слоев населения.*

Ключевые слова: *неравенство, дифференциация, богатство, доходы, глобальные проблемы, бедность, оффшоры.*

Objective. *The article deals with the definition and analysis of the peculiarities of the income inequality problem development, its global trends, the causes of aggravation and strengthening of the population property stratification processes in the conditions of rapid global changes in the market environment.*

Methods. *In the process of studying the world trends in the development of inequality in the distribution of income, general scientific and special research methods were used, namely: abstract logic for the formulation of the conceptual-categorical research apparatus; analysis — to understand the main trends in the changes in the material situation of the population in the world; groupings — to compare the values of aggregate wealth within countries, generalization — to formulate the main tasks of the state in creating conditions for bringing excessive differentiation in income to the optimal level and conclusions.*

Results. *On the basis of the study of domestic and foreign scientific works, questions of the existence of social and economic inequalities in the society based on the level of incomes received in the context of globalization are investigated. The analysis of the income uneven distribution problems in the world shows that it is one of the most important and most contradictory at the present stage of world development. Therefore, the development and implementation of effective regulatory measures by national states are extremely necessary to ensure the harmonization of the population various social strata interests.*

Keywords: *inequality, differentiation, wealth, income, global problems, poverty, offshore.*

Надійшла до редакції 23.10.2017